

Pojďme dát řekám nový život – v zájmu života nás všech

Evropské řeky byly v posledních stoletích intenzivně využívány a prošly při tom zásadními změnami. Postupně ztratily schopnost podporovat bohatá druhová společenství a přírodní cykly, které udržují hydrologickou rovnováhu naší krajiny. Dnes jsou k dispozici čistší a udržitelnější způsoby přepravy zboží a výroby elektřiny, než je využívání vodní toků. Řeky musí převzít zcela jinou roli a k tomu potřebují důslednou ochranu a co nejrychlejší obnovu do přirozeného stavu všude tam, kde je to možné.

Zprvce, zdravá přírodní povodí řek s jejich nezměrným potenciálem zadržování vody jsou v době probíhající klimatické změny nenahraditelná jako zásobárny pitné a užitkové vody pro lidi, zemědělství i průmysl. Zadruhé, pro dosažení klimatické neutrality budeme potřebovat všechna dostupná úložiště uhlíků mezi něž patří i mokřady. Je proto potřeba v co největší možné míře obnovit mokřadní oblasti v údolních nivách řek. A konečně, přírodní koryta řek a jejich údolí představují centra biologické rozmanitosti a významné migrační koridory pro volně žijící zvířata. Jako taková jsou rovněž životně důležitá pro zvrácení probíhajícího úbytku druhů, který ohrožuje naši samotnou existenci.

Evropská strana zelených proto požaduje:

1. Účinnou a systematickou ochranu a obnovu řek jako potenciálních oblastí zadržování vody a uhlíku

Obnova mokřadů je jednou z nejdůležitějších cest, jak zabránit uvolňování uhlíku z narušených mokřadních ekosystémů (což představuje přibližně 5 % celosvětových emisí) a přeměnit je zpátky na úložiště uhlíku, jež nám pomohou k dosažení klimatické neutrality. Klimatická změna přináší delší a častěji se opakující období sucha a výkyvy v rozložení srážek, které mají stále častěji podobu přivalových dešťů. Fungující mokřady v říčních nivách mají schopnost akumulovat vodu, zpomalit její odtok do moře a ochránit města před záplavami. To vyžaduje ochranu a komplexní péči po celé délce říčních povodí od pramenů po ústí, zajištění ekologického stavu toku, pokud jde o objem i chemické složení, a podporu trvalých travních porostů, záplavových území a lužních lesů. Takováto přírodní řešení představují účinné, ekologické a nízkonákladové cesty, jak zmírnit dopady klimatické změny a adaptovat se na jejich dopady.

2. Ochranu a rozsáhlou obnovu biotopů a migračních koridorů podél řek a údolí.

Řeky, potoky a jejich údolí představují důležitá přírodní stanoviště a migrační koridory, které ve stále roztržitější krajině zajišťují propojení mezi vodními a suchozemskými biotopy. Umožňují řadě volně žijících druhů zvířat krátké přesuny i migraci na velkou vzdálenost. Řeky a říční údolí by neměly být blokovány přehradami a jinou infrastrukturou. Kde je to možné, měly by být zachovány nebo obnoveny do přírodního stavu. To je zásadní také pro zachování přírodních sedimentů v říčních deltách, které z nich činí jedinečné oblasti z hlediska biologické rozmanitosti, ale také mimořádně úrodné zemědělské zóny. Překážky v říčních tocích omezují sedimentaci, což má za následek ztrátu zvláště cenné půdy. V případě již existujících bariér musí být zpřísněny povinnosti vlastníků těchto zařízení tak, aby byla zajištěna lepší ochrana migrujících druhů ryb. Kromě odstraňování překážek může taková ochrana spočívat také v zavádění opatření, jež rybám umožní tyto bariéry překonávat. Zpřirodňování řek a říčních údolí jde ruku v ruce se snahou o zachování a obnovu úložišť uhlíku a zlepšováním schopnosti krajiny zadržovat vodu. Má pozitivní vliv také na řadu dalších ekosystémových služeb, mezi něž patří samočištění vody obzvláště důležité v době hrozícího nedostatku pitné vody, přirozená protipovodňová ochrana založená na ponechání prostoru řekám volně se vylévat z koryt, ale také rekreační a kulturní funkce řek.

3. Okamžité zastavení plánů na výstavbu nových vodních cest a přehrad na zbývajících evropských řekách zachovaných v přírodním stavu

Řeky a jejich ekosystémy ohrožují vnitrostátní a evropské plány na rozvoj vodních cest mezinárodního významu (třídy IV), jež jsou součástí Transevropské dopravní sítě TEN-T. V této souvislosti je alarmující, že v harmonogramu Evropské zelené dohody jsou od roku 2021 plánovány „iniciativy k navýšení a zlepšení kapacit železničních a vnitrozemských vodních cest“. Za nepřijatelný považujeme zejména projekt vodních cest E40, který se rozprostírá na více než 2 000 kilometrech Polska, Běloruska a Ukrajiny. Realizace projektu způsobí nevratné hydrologické změny, v některých oblastech dojde k záplavám, v jiných k odvodnění a zničení ekosystémů vázaných na říční prostředí. Hrozbou je ale také nevyhnutelné šíření radioaktivních izotopů nahromaděných po černobylské katastrofě.

Ekonomická hlediska projektu jsou rovněž značně sporná. V důsledku změny klimatu se v mnoha řekách výrazně snížil průtok vody nebo v letním období úplně vysychají, takže jsou pro přepravu zboží nevhodné. Investice do jejich restrukturalizace jsou většinou značně neefektivní, mimo jiné i proto, že vycházejí se starých údajů o tocích, které neodpovídají současné realitě.

Vnitrozemská vodní doprava má stále své místo v unijních zemích, jako je Belgie a Nizozemsko, kde říční infrastruktura již existuje a její údržba je možná, aniž by poškozovala životní prostředí, zejména používají-li se elektrická plavidla. Rozvoj říční dopravy je mnohem dražší, pomalejší a uhlíkově náročnější než železnice. Příkladem je projekt výstavby kanálu Dunaj-Odra-Labe, na nějž si česká vláda sice nechala vypracovat studii proveditelnosti, ta má však podle odborníků závažné nedostatky: nebere v úvahu značnou část nákladů a hrubě zkresluje dopady na jedinečná přírodní stanoviště chráněná evropskou legislativou, zároveň značně nadhodnocuje přepravní potenciál kanálu a vyplývající přínosy pro místní ekonomiku, protipovodňovou ochranu a snižování emisí uhlíku.

Rovněž vyzýváme vlády balkánských zemí a dalších evropských států, aby zastavily výstavbu přehrad a jezů v chráněných přírodních oblastech a požadujeme zákaz dotačních programů na podporu malých vodních elektráren. Výstavbu těchto zařízení doprovází kácení lesů a narušení vodních toků, což následně vede k poškození říčních rostlinných a rybích společenstev. Dochází také k odklánění říčních toků do potrubí, což má za následek vysychání krajiny a masivní erozi. Vesnice ztrácejí zdroje vody pro dobytek a zemědělství, zatímco odlesňování přispívá k častějším přívalovým povodním. Výstavba malých vodních elektráren vede nejen k nevratnému poškození přírody, ale může také připravit místní komunity o životy v důsledku degradace zemědělské půdy, což má za následek jejich nucené stěhování. Přehrady by se rovněž neměly stavět v oblastech, kde hrozí zemětřesení, mezi něž balkánské země patří.

4. Správu vodních toků a bystřin vycházející z vědeckých poznatků

Správa vodních toků a bystřin musí být založena na vědeckých poznatcích a zkušenostech a musí respektovat současné znalosti o geologických a ekologických systémech řek. Praxe údržby vodních toků musí být modernizována tak, aby probíhala v souladu s přírodními dynamickými procesy. To by mělo zahrnovat i výrazné omezení udržovacích zásahů. Pokud dochází k regulaci říčních toků, měla by být používána řešení, která zohledňují hydraulické, geomorfologické a přírodní podmínky řek, zatímco vodní toky regulované podle starých konceptů je třeba ve velkém měřítku navracet do přírodního stavu. Rozsáhlé transfery vody na velké vzdálenosti mezi povodími pro ekonomické účely jsou zastaralým postupem se závažnými ekologickými důsledky a mělo by se od nich ustupovat. Přetrvávající technicistní přístup ke správě říčních systémů a povodí nevyhnutelně zhoršuje stávající problémy, jako jsou sucha, záplavy a celkově nepříznivý stav evropské krajiny. Zpřírodňování řek a bystřin – a v některých případech i pouhé umožnění samovolného nastartování přírodních procesů – povede k obnově biotopů a návratu původních druhů, zpomalí odtok vody z povodí a zvýší zadržování vody v krajině.

5. Přidělení statusu chráněných území minimálně 30 % neregulovaných řek

Řekám je třeba zajistit silnější ochranu nejen v zájmu zachování stávajících hodnot, ale také pro umožnění obnovy poškozených oblastí. Tato ochrana by měla brát v úvahu celý tok řeky. Klíčové je vytvoření silného právního základu prostřednictvím procesů, jako je činnost vodních parlamentů, což jsou poradní orgány sdružující zástupce všech zúčastněných stran pro každé povodí.